

FREKVENCIJA PROGRAMSKIH SADRŽAJA U PODRUČJU RAZVOJA GOVORA I KOMUNIKACIJE U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

Delila RAMIĆ

81'276.3-053.4

SAŽETAK: Cilj ovog istraživanja bio je da se ispita frekvencija programskih sadržaja usmjerenih na razvoj pojedinih aspekata govora u cjelovitom razvojnom programu (starija vrtićka grupa) i programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu koristeći se metodom analize pedagoške dokumentacije. U istraživanju su korištene deskriptivna metoda, komparativna i metoda analize pedagoške dokumentacije. Od tehnika je korištena tehnika analize pedagoške dokumentacije, a instrument koji je korišten jeste matrica analize pedagoške dokumentacije. Uzorak se sastojao od tri dnevnika rada i tri radne sveske odgajatelja cjelovitog razvojno programa, te tri dnevnika rada i nastavne pripreme odgajatelja programa obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u školu. Rezultati istraživanja pokazali su da su u odgojno-obrazovnom radu prisutni svi aspekti razvoja govora, ali da je njihova frekvencija različita.

Ključne riječi: frekvencija programskih sadržaja, razvoj govora i komunikacije, aspekti razvoja govora, predškolske ustanove, cjeloviti razvojni program, program obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu

1. Uvod

Razvoj govora je veoma složen proces koji počinje rođenjem djeteta i nastavlja se tokom njegovog života. Veoma rano dijete ispušta različite krikove koji nalikuju na glasove, te na taj način izražava svoje potrebe. Ti glasovi često nisu prisutni u maternjem jeziku i nepravilno su artikulirani, ali se oni postepeno razvijaju i formira se pravilna artikulacija glasova. Tako se pojavljuju i prve riječi, a ubrzo zatim i prve rečenice.

Govor se može objasniti kao najvažnije sredstvo komunikacije čija su osnova glasovi, od kojih nastaju riječi, a riječi formiraju rečenice. Da bi se govor razvijao do artikuliranog i strukturiranog, potrebno je sazrijevanje organskih komponenti, ali i stimulacija socijalne sredine u kojoj dijete odrasta.

Veoma važan faktor u razvoju govora i komunikacije kod djece jeste predškolska ustanova. Poslije porodice, dijete u njoj provodi najviše vremena

i ostvaruje različite socijalne kontakte značajne za njegov razvoj uopće, te za razvoj govora.

Govor kod djece se može posmatrati kroz pet međusobno povezanih aspekata razvoja govora i komunikacije, a to su: razvoj diskriminacije i artikulacije glasova, bogaćenje rječnika i razvijanje rečenice, verbalno izražavanje i komunikacija, upoznavanje sa dječijom književnošću i govorno stvaralaštvo djece. Planiranje razvoja ovih aspekata govora treba da se

zasniva na prethodnom ispitivanju jezičkog statusa djece, prema kojem će se birati i prilagođavati metode i sredstava odgojno-obrazovnog rada u ovom području.

Za ovaj rad značajan je cjeloviti razvojni program predškolskog odgoja i obrazovanja za stariju vrtićku grupu, koji se realizira kao cjelodnevni, poludnevni ili fleksibilni polumjesečni boravak, te program obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu, čija realizacija traje 150 sati za svu djecu u godini pred polazak u osnovnu školu.

2. Razvoj diskriminacije i artikulacije glasova

Glasovi kod djece razvijaju se postepeno, jednako kao i njihov govor. Dijete se vremenom približava pravilnom izgovoru glasa, pa se tako i njegov govor usavršava. Važnu ulogu u tome ima slušanje, koje je neophodno za uspješnu diskriminaciju glasova. "Pažljivo slušanje zahteva istu aktivnost kao i govor pa zato tu aktivnost treba podsticati i razvijati..." (Matić, 1982:97) Osim toga, djeca usvajaju govor slušanjem, pa je ono i zbog toga važno.

Diskriminacija se odnosi na osobinu koja ima značajnu ulogu u klasifikaciji govora i koja neki govor odvađa od drugih. Ta osobina djeci omogućava razlikovanje pojedinih glasova koje čuju. Razvijanje diskriminacije veoma je značajno, jer od nje zavisi uspješnost komunikacije i moć sporazumijevanja. Ukoliko dijete ne diskriminira glasove, neće biti u mogućnosti da razumije osobu koja mu se obraća niti ono što mu govori.

Da bi se izbjegle pogreške u diskriminaciji, jako je važno da odgajatelj tokom razgovora sa djecom vodi računa o pravilnoj artikulaciji glasova, intonaciji i dikciji uopće. Također, podsticat će razvoj diskriminacije kroz vježbe u kojima će koristiti didaktički materijal, mimiku i pantomimu. Prethodno je potrebno izvršiti ispitivanje diskriminacije glasova kako bi se, na osnovu stanja diskriminacije, uočila eventualna oštećenja sluha, te kako bi se mogle

organizirati posebne vježbe razlikovanja glasova. Pritom prednost imaju vježbe glasova koje djeca teže diskriminiraju.

Diskriminaciju glasova djeca usvajaju prije artikulacije. Dijete najprije čuje glasove koje izgovori druga osoba, a zatim usvoji izgovor glasa na početku riječi, potom u sredini, i tek onda na kraju riječi. To su tzv. inicijalni, medijalni i finalni položaj glasa u riječi. Razvoj glasova i učestalost grešaka u artikulaciji povezani su sa položajem glasa u riječi. To je tzv. zakon prava jačega (Vasić, 1971) jer dijete lakše usvaja i artikulira onaj glas koji se nalazi u centru pažnje. Dakle, baš od položaja glasa u riječi zavisi kojim će tempom dijete usvajati pojedine glasove i u kojem položaju u riječi će ih usvojiti. Do polaska u školu svako dijete treba da pravilno artikulira sve glasove maternjeg jezika (30 glasova bosanskog jezika).

3. Bogaćenje rječnika i razvoj rečenice kod djece

Kada dijete progovori prve riječi, između devetog mjeseca i druge godine života, one prvo izražavaju njegovo emocionalno stanje. Zatim ono imitira riječi koje čuje od odraslih, iako ne zna njihovo značenje, pa tek poslije riječima izražava i imenuje ono što vidi, čuje, dodirne. Kada dijete prohoda, ono dolazi u dodir sa različitim predmetima i time se njegov interes za ono što ga okružuje povećava. Zajedno s tim bogati se i njegov rječnik. Fond riječi uveliko zavisi od okoline u kojoj dijete odrasta. Pojmovi se kod djece predškolskog uzrasta razvijaju prema principu od konkretnog ka apstraktnom (jabuka/narandža – voće), od nejasnog ka jasnom (pekar – brašno – hljeb), od općeg ka specifičnom (auto – mercedes), od cjeline ka dijelovima (dijete – glava, ruka, noga), itd. Dakle, dijete prvo jednom riječju označava više predmeta, zatim jednom riječju označava jedan predmet, a onda jednu riječ koristi za iste stvari po rodu ili po vrsti. (Matić, 1982; Vasić, 1981)

Jednako kao i odrasle osobe, dijete razumije mnogo više riječi nego što ih je u stanju samo izgovoriti.

Razumijevanje riječi naziva se *jezička kompetencija*, a sposobnost korištenja tih riječi u govoru naziva se *jezička performanca*. Razlika između njih smanjuje se sa uzrastom djeteta.

U odgojno-obrazovnom radu na bogaćenju rječnika djece jako je važno razvijati određene pojmove: pojam o boji, obliku i osobinama; pojam prostora; pojam o sebi; pojam o vremenu; pojam o broju i količini.

4. Verbalno izražavanje i komunikacija

Podsticanje komunikacije i verbalnog izražavanja kod djece je značajno jer djeca na taj način izražavaju svoje misli, želje, osjećaje, strahove i razvijaju se kao socijalno biće. Da bi se dijete osposobilo za komunikaciju sa drugim osobama neophodno je da dostigne određeni nivo u razvoju govora i da se nalazi u sredini u kojoj se govori, gdje ono može slušati govor i samo govoriti. To je važno i zbog toga što dijete razvija govor slušajući odrasle kako govore, a ne učenjem jezičkih pravila kao što to rade odrasli kada uče strani jezik. Dakle, govor i komunikacija su u međusobnoj zavisnosti i zbog toga ih treba podsticati. "Za iniciranje i formiranje situacija koje će stimulirati raznoliku komunikaciju najviše je odgovoran odgajatelj, jer se situacije ne mogu 'formalno' inicirati; one su, najčešće, rezultat cjelokupnog stava odgajatelja prema djeci, prema odgojno-obrazovnom radu u odgojnoj grupi, njegove 'implicitne pedagogije'." (Miljak, 1987:66)

Za uspješnu komunikaciju potrebne su određene osobine: obraćanje i zadržavanje pažnje, razlučivanje bitnih i nebitnih elemenata u obavijesti, zadržavanje bitnih elemenata u svijesti i zanemarivanje nebitnih elemenata. (Čudina-Obradović, 1996)

5. Upoznavanje sa dječjom književnošću

Dječja književnost može imati različitu formu: prozni, stihovani, prozno-stihovani, dramski, i drugi srodni sadržaji (zagonetke, poslovice,

brojalice), a sadržaj može biti logičan (osmišljen) i alogičan (nonsensan). Upoznavanje dječije književnosti planira se na početku godine. Pri odabiru djela dječije književnosti, odgajatelj treba da vodi računa o uzrastu djece, sposobnosti djece da razumiju sadržaj, forme teksta koja je potrebna za odgojno-obrazovni rad, dužini teksta koju bira prema obliku rada sa djecom, obrazovnim zadacima koji se tekstom mogu ostvariti, ciljevima koji se mogu postići, aktuelnosti teksta itd. (Matić, 1982) On treba da obrati pažnju na to koje odgojno-obrazovne efekte ima određeni sadržaj, te kako se on može iskoristiti za podsticanje razvoja govora i svih njegovih aspekata.

Upoznavanje teksta književnomjetničkih djela za djecu nije samo sebi cilj, nego je ono polazna osnova za odgojno-obrazovni rad. Čitanjem se kod djece razvija ljubav prema knjizi i čitanju, te se postepeno navikavaju i pripremaju za složeni proces usvajanja čitanja u osnovnoj školi. (Čudina-Obradović, 1996) Pored čitanja, tekst se priča ili prepričava, prikazuje scenski ili putem filma, sluša audio interpretacija, koriste se ilustrirani prikazi sadržaja (npr. slikovnice, stripovi). Čitanje i recitiranje pjesmica djeci, te slušanje i uočavanje rime doprinijet će fonološkom osvješćivanju koje je preduvjet za usvajanje čitanja.

6. Govorno stvaralaštvo djece

Govorno stvaralaštvo je najteži i najzahtjevniji oblik rada na razvoju govora kod djece, pa je poželjno da se on kombinira sa drugim oblicima rada (muzičkim, likovnim, ritmičkim). Kao i druge aspekte razvoja govora, razvoj govornog stvaralaštva potrebno je planirati. Ono je sveobuhvatno jer se njime istovremeno mogu razvijati rječnik, rečenica i verbalno izražavanje kod djece. Govorno stvaralaštvo je "originalno korišćenje glasova i slogova, stvaranje novih reči i iskaza čitavih, izmišljanje stihova i pričanja, skraćivanje – proširivanje – menjanje pesama i priča, menjanje i davanje novog završetka pesmi i

priči, itd. Dakle, govorno stvaralaštvo nije govor u igri, nije obična govorna igra niti vežba, nije običan govor deteta pre i za vreme obroka, za vreme svlačenja – oblačenja, pre i posle spavanja ... Ali na tome počiva, od toga polazi, jer svaki ovaj govor može prerasti u stvaralaštvo govorno." (Matić, 1982:164) Naime, u praksi ovaj govor dolazi od govorne igre, ali se može javiti i spontano.

Govorno stvaralaštvo javlja se kao samogovor ili egocentrični govor, stvaralačko pričanje, građenje stihova, te dramske igre.

7. Metod

7.1. Cilj istraživanja

Ispitati frekvenciju programskih sadržaja usmjerenih na razvoj pojedinih aspekata govora u cjelovitom razvojnom programu (starija vrtićka grupa) i programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu uvidom u pedagošku dokumentaciju predškolskih ustanova.

7.2. Zadaci istraživanja

Postavljeni cilj operacionalizirali smo na slijedeće zadatke:

- Uvidom u pedagošku dokumentaciju ispitati frekvenciju programskih sadržaja iz područja razvoja govora i komunikacije u odnosu na ostala odgojno-obrazovna područja u cjelovitom razvojnom programu i u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu;
- Ispitati frekvenciju programskih sadržaja koji su usmjereni na bogaćenje rječnika i razvoj rečenice u cjelovitom razvojnom programu i u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu;
- Ispitati frekvenciju programskih sadržaja koji su usmjereni na razvoj diskriminacije i artikulacije glasova kod djece u cjelovitom razvojnom

programu i u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu;

- Ispitati frekvenciju programskih sadržaja usmjerenih na razvoj verbalnog izražavanja i komunikacije kod djece u cjelovitom razvojnom programu i u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu;
 - Ispitati frekvenciju programskih sadržaja usmjerenih na upoznavanje sa dječijom književnošću u cjelovitom razvojnom programu i u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu;
 - Ispitati frekvenciju programskih sadržaja usmjerenih na podsticanje govornog stvaralaštva kod djece cjelovitom razvojnom programu i u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu.
- ### 7.3 Istraživačka pitanja
- Kakva je frekvencija programskih sadržaja iz područja razvoja govora i komunikacije u odnosu na ostala odgojno-obrazovna područja u cjelovitom razvojnom programu i u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu;
 - Kakva je frekvencija programskih sadržaja koji su usmjereni na razvoj artikulacije i diskriminacije glasova kod djece u cjelovitom razvojnom programu i u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu;
 - Kakva je frekvencija programskih sadržaja koji su usmjereni na bogaćenje rječnika i razvoj rečenice u cjelovitom razvojnom programu i u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu;

- Kakva je frekvencija programskih sadržaja usmjerenih na razvoj verbalnog izražavanja i komunikacije kod djece u cjelovitom razvojnom programu i u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu;
- Kakva je frekvencija programskih sadržaja usmjerenih na upoznavanje sa dječijom književnošću u cjelovitom razvojnom programu i u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu;
- Kakva je frekvencija programskih sadržaja usmjerenih na podsticanje govornog stvaralaštva kod djece u cjelovitom razvojnom programu i u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu?

7.4 Metode istraživanja

Za potrebe ovog istraživanja koristili smo deskriptivnu metodu, komparativnu i metodu analize pedagoške dokumentacije. Deskriptivnu metodu koristili smo u teorijskom dijelu rada kako bismo predstavili problem kojim smo se bavili u ovom istraživanju. Također, pomoću deskriptivne metode u analizi podataka interpretirali smo podatke do kojih smo došli u procesu istraživanja. Komparativnu metodu koristili smo u analizi podataka, gdje smo upoređivali podatke dobivene prilikom istraživanja. Podaci koje smo komparirali u ovom istraživanju odnose se na frekvenciju programskih sadržaja usmjerenih na razvoj pojedinih aspekata govora i komunikacije, te komparaciju u cjelovitom razvojnom programu (starija vrtićka grupa) i programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu. Metodu analize pedagoške dokumentacije koristili smo prilikom analize dnevnika rada, radnih sveski i nastavnih priprema koje su vodili predškolski odgajatelji, kako bismo ispitali

frekvenciju programskih sadržaja iz pojedinih aspekata u području razvoja govora i komunikacije.

7.5 Tehnika istraživanja

U ovom istraživanju primijenili smo tehniku analize pedagoške dokumentacije, pomoću koje smo analizirali pedagošku dokumentaciju predškolskih ustanova, odnosno dnevnike rada predškolskih odgajatelja, radne sveske i nastavne pripreme.

7.6. Instrument istraživanja

Radi lakšeg prikupljanja i analize podataka, u ovom istraživanju koristili smo matricu analize pedagoške dokumentacije. Ova matrica sastoji se od dva dijela. U jedan dio smo unosili podatke koji se odnose na cjeloviti razvojni program, a u drugi podatke vezane za program obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu. Podatke smo unosili deskriptivno u kolone, pojedinačno za svaki aspekt razvoja govora i komunikacije.

7.7 Uzorak istraživanja

Uzorak istraživanja je namjerni, sačinjavali su ga tri dnevnika rada i radne sveske odgajatelja cjelovitog razvojnog programa i tri dnevnika rada i dnevne pripreme odgajatelja programa obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu.

8. Rezultati istraživanja

8.1. Frekvencija programskih sadržaja iz područja razvoja govora i komunikacije u odnosu na ostala odgojno-obrazovna područja u cjelovitom razvojnom programu i u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu

Predmet analize bile su dnevne teme i zadaci odgojno-obrazovnog rada koji se žele ostvariti u okviru pojedine teme, a da bismo stekli uvid u planirani odgojno-obrazovni rad u

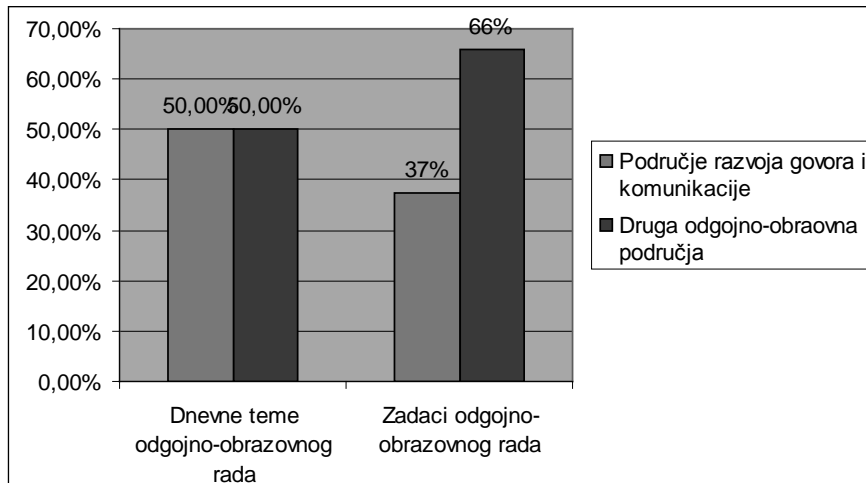
području razvoja govora i komunikacije pažljivo smo iščitavali dnevne pripreme i opise aktivnosti. Podatke smo unosili deskriptivno u matricu analize pedagoške dokumentacije.

Cjeloviti razvojni program obuhvata 164 radna dana (svi dnevници koje smo analizirali vođeni su 2012/2013. školske godine i nema razlike u broju radnih dana) za koje su planirane 164 dnevne teme odgojno-obrazovnog rada u svim područjima razvoja. Broj analiziranih tema u tri dnevnika rada, prema tome, iznosi 492. Od ukupnog broja dnevnih tema, 246 teme (50% dnevnih tema) usmjerene su na razvoj govora i komunikacije, odnosno, barem jedan zadatak odgojno-obrazovnog rada odnosi se na razvoj nekog aspekta govora. Ove teme sadrže 660 zadataka odgojno-obrazovnog rada u području razvoja govora i komunikacije (37,3%), dok ukupan broj zadataka u svim područjima odgojno-obrazovnog rada iznosi 1768. 1108 zadataka (62,7%) pripadaju drugim odgojno-obrazovnim područjima. Ove podatke predstaviti ćemo putem Tabele 1 i Grafikona 1.

S obzirom na to da se program obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu realizira u toku 150 radnih sati, odgojno-obrazovni rad planira se za 47 dana i sastoji se od 47 dnevnih tema (dnevници koje smo analizirali vođeni su 2012/2013. školske godine i nema razlike u broju radnih dana). Tri dnevnika rada koje smo analizirali sadrže 141 dnevnu temu. Broj dnevnih tema koje se bave razvojem govora i komunikacije i koje sadrže barem jedan zadatak odgojno-obrazovnog rada usmjeren na razvoj pojedinih aspekata govora iznosi 90, odnosno 63,8% od ukupnog broja dnevnih tema, dok 36,2% (51 dnevna tema) ne sadrži zadatke iz područja razvoja govora i komunikacije. Za svaku od ovih dnevnih tema navode se zadaci iz različitih odgojno-obrazovnih područja koje treba realizirati. Ukupan broj zadataka koje smo analizirali iznosi

Tabela 1. Broj dnevnih tema i zadataka odgojno-obrazovnog rada u cjelovitom razvojnom programu

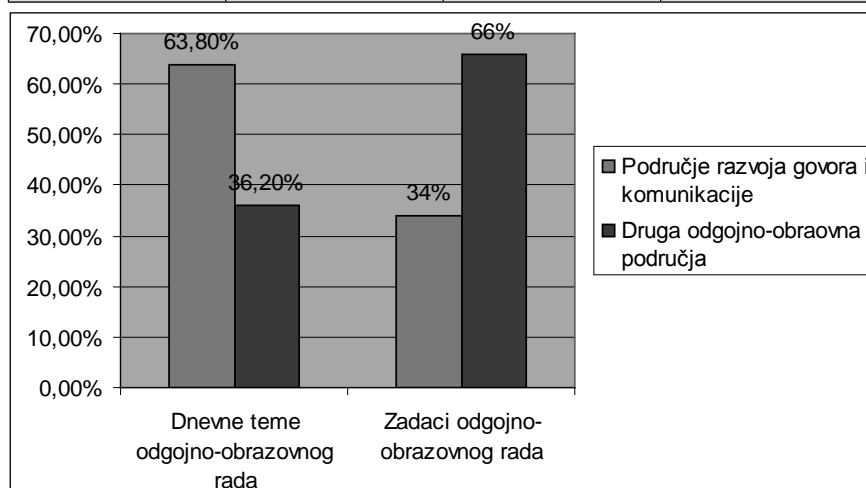
Cjeloviti razvojni program (starija vrtićka grupa)			
Dnevne teme odgojno-obrazovnog rada		Zadaci o odgojno-obrazovnog rada	
Sadrže zadatke iz područja razvoja govora i komunikacije	Ne sadrže zadatke iz područja razvoja govora i komunikacije	Područje razvoja govora i komunikacije	Druga odgojno-obrazovna područja
246 (50%)	246 (50%)	660 (37,3%)	1108 (62,7%)

Grafikon 1. Broj dnevnih tema i zadataka odgojno-obrazovnog rada u cjelovitom razvojnom programu

Tabela 2: Broj dnevnih tema i zadataka odgojno-obrazovnog rada u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu

Program obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu			
Dnevne teme odgojno-obrazovnog rada		Zadaci odgojno-obrazovnog rada	
Sadrže zadatke iz područja razvoja govora i komunikacije	Ne sadrže zadatke iz područja razvoja govora i komunikacije	Područje razvoja govora i komunikacije	Druga odgojno-obrazovna područja
90 (63,8%)	51 (36,2%)	192 (34%)	372 (66%)

Grafikon 2. Broj dnevnih tema i zadataka odgojno-obrazovnog rada u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu

564, od čega su 192 zadatka (34%) usmjerena na razvoj nekog aspekta govora, a 372 zadatka (66%) na druga područja odgojno-obrazovnog rada. Podatke ćemo predstaviti putem Tabele 2 i Grafikona 2.

8.2 Frekvencija programskih sadržaja u području razvoja govora i komunikacije prema aspektima govora

Da bi se stekao potpun uvid u područje odgojno-obrazovnog rada kojim se neka dnevna tema bavi, bilo je potrebno analizirati zadatke, a nakon toga opis odgojno-obrazovnog rada i programske sadržaje. Na taj način smo identificirali programske sadržaje u području razvoja govora i komunikacije, a tek onda razvoj određenih aspekata govora i njihovu frekvenciju. U oba programa zastupljeni su programski sadržaji usmjereni na razvoj svih aspekata govora, ali je njihova frekvencija različita. Podatke koje smo dobili istraživanjem prikazat ćemo u Tabelama 3 i 4, te pomoću Grafikona 3 i 4.

Dnevni rada i nastavne pripreme cjelovitog razvojnog programa i programa obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu imaju različitu formu, ali su ih odgajatelji vodili na sličan način i planirali su slične programske sadržaje u području razvoja govora. Zbog toga govorimo općenito o oba programa, a činjenice u kojima se jedan program razlikuje od drugog posebno ističemo.

8.3 Frekvencija programskih sadržaja usmjerenih na podsticanje bogaćenja rječnika i razvoja rečenice

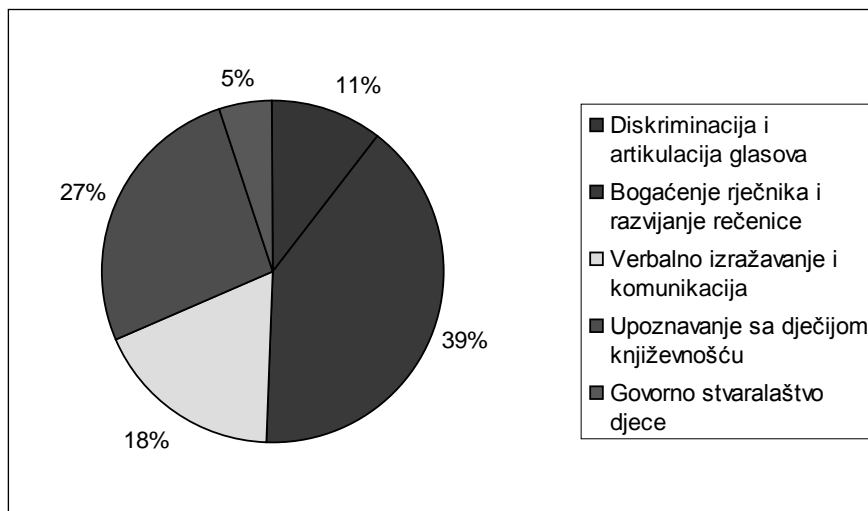
Analizom dnevnika rada i nastavnih priprema uočili smo da se, prilikom planiranja odgojno-obrazovnog rada u području razvoja govora i komunikacije, najviše pažnje posvećuje bogaćenju rječnika i razvijanju rečenice – u cjelovitom razvojnom programu 42,2% programskih sadržaja usmjereno je na razvoj ovog aspekta govora, u odnosu na ostale aspekte, a 40% programskih sadržaja

u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu. Naime, u svakodnevnom odgojno-obrazovnom radu djeca se susreću sa novim pojmovima, a odgajatelji im objašnjavaju značenje tih pojmova i pomažu u njihovom usvajanju, te na taj način doprinose bogaćenju rječnika. U ovakvim programskim sadržajima bogaćenje rječnika nije najistaknutiji i najvažniji zadatak, nego se ono dešava zajedno sa ostvarivanjem drugih zadataka integriranim pristupom planiranju odgojno-obrazovnog rada. Tako ovdje dolazi do izražaja kreativnost odgajatelja, koji korelacijom između različitih područja, kao i korelacijom unutar područja razvoja govora, planiraju ostvarivanje više različitih zadataka u području razvoja govora i komunikacije i drugim odgojno-obrazovnim područjima, od kojih je jedan bogaćenje rječnika. S druge strane, postoje programski sadržaji i dnevne teme kojima je osnovni cilj bogaćenje rječnika. Za njihovu realizaciju odgajatelji planiraju upotrebu različitih didaktičkih sredstava – ilustracija, slikovnica, dječjih enciklopedija, lutaka – kako bi djeca razumjela i usvojila nove riječi. Ovakav postupak u planiranju odgojno-obrazovnog rada pogrešan je, jer se bogaćenje rječnika u praksi ne može odvojiti od ostalih aspekata razvoja govora niti odvojeno i zasebno razvijati. U odgojno-obrazovnom radu mora postojati povezanost unutar ovog područja, ali i sa drugim odgojno-obrazovnim područjima, jer se znanje koje djeca usvajaju može objasniti kao jedna slagalica – ako nedostaje jedan dio te slagalice, ona neće biti dobro sklopljena i neće se dobiti prava slika, jednako kao i dječije znanje i vještine. Dječije pjesme i priče često sadrže nove, nepoznate pojmove i one su pogodno sredstvo za bogaćenje rječnika.

Uporedo sa bogaćenjem rječnika odgajatelji najčešće planiraju i razvijanje rečenice. To podrazumijeva planiranje podsticanja djece da govore gramatički pravilnim i punim rečenicama, postavljanje pitanja i potpitanja

Tabela 3. *Frekvencija programskih sadržaja usmjerenih na razvoj pojedinih aspekata govora u cjelovitom razvojnom programu (starija vrtićka grupa)*

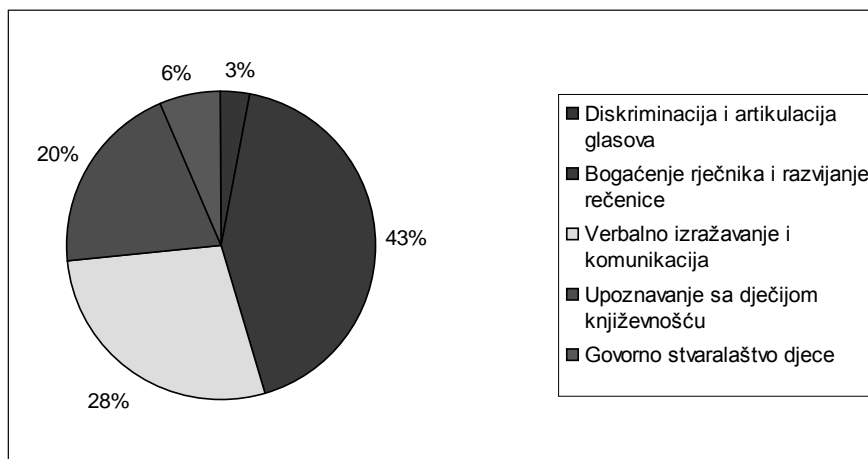
Cjeloviti razvojni program (starija vrtićka grupa)				
Diskriminacija i artikulacija glasova	Bogaćenje rječnika i razvijanje rečenice	Verbalno izražavanje i komunikacija	Upoznavanje sa dječijom književnošću	Govorno stvaralaštvo djece
10,5%	40%	17,7%	26,8%	5%

Grafikon 3. *Frekvencija programskih sadržaja usmjerenih na razvoj pojedinih aspekata govora u cjelovitom razvojnom programu (starija vrtićka grupa)*

Tabela 3. *Frekvencija programskih sadržaja usmjerenih na razvoj pojedinih aspekata govora u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu*

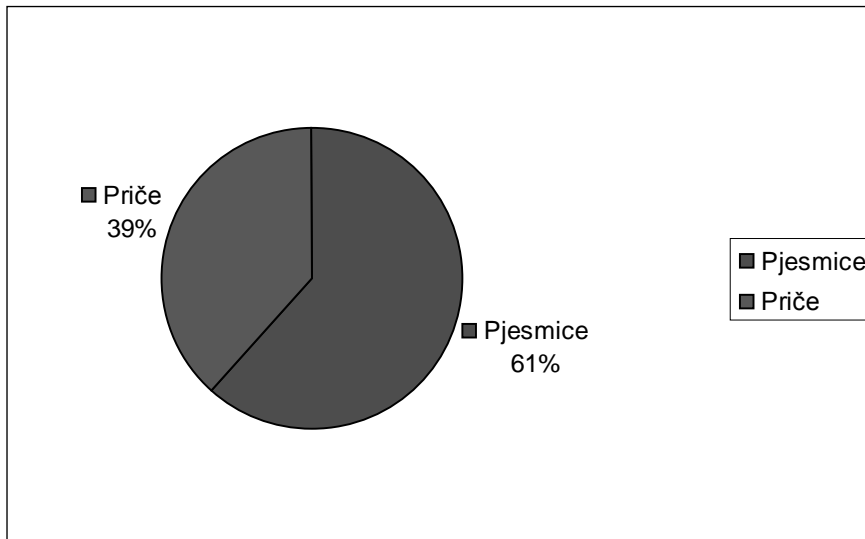
Program obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu				
Diskriminacija i artikulacija glasova	Bogaćenje rječnika i razvijanje rečenice	Verbalno izražavanje i komunikacija	Upoznavanje sa dječijom književnošću	Govorno stvaralaštvo djece
3,1%	42,2%	28,1%	20,3%	6,3%

Grafikon 4. *Frekvencija programskih sadržaja usmjerenih na razvoj pojedinih aspekata govora u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu*

Tabela 5. *Upoznavanje sa dječijom književnošću u cjelovitom razvojnom programu (starija vrtićka grupa)*

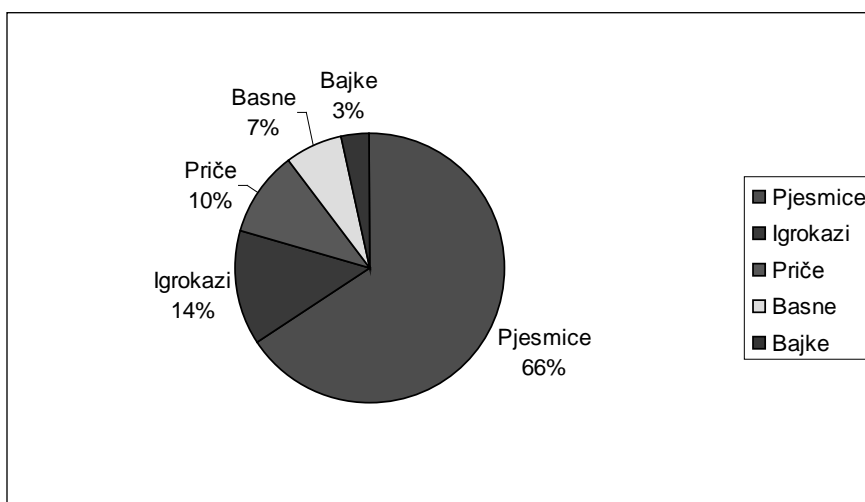
Upoznavanje sa dječijom književnošću u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu	
Pjesmice	Priče
61,5%	38,5%

Grafikon 5. *Upoznavanje sa dječijom književnošću u cjelovitom razvojnom programu (starija vrtićka grupa)*

Tabela 6. *Upoznavanje sa dječijom književnošću u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu*

Upoznavanje sa dječijom književnošću u cjelovitom razvojnom programu (starija vrtićka grupa)				
Pjesmice	Igrokazi	Priče	Basne	Bajke
65,5%	13,9%	10,4%	6,8%	3,4%

Grafikon 6. *Upoznavanje sa dječijom književnošću u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu*

kako bi se njihovi iskazi proširili, te upotrebu učtivih fraza u različitim situacijama. Slično kao i bogaćenje rječnika, razvijanje rečenice sadržano

je u svakodnevnom odgojno-obrazovnom radu zahvaljujući korelaciji unutar jednog područja i između različitih odgojno-obrazovnih područja,

pa ono nikada nije jedini i izdvojeni cilj predmetnih sadržaja. Odgajatelji planiraju razvijanje rečenice kroz razgovor o pročitanoj priči ili pregledanoj predstavi, razgovor o dnevnoj temi, opisivanje slika, igračaka, tokom igre i u centrima zanimanja.

8.4 Frekvencija programskih sadržaja usmjerenih na razvijanje diskriminacije i artikulacije glasova

Diskriminacija i artikulacija glasova su aspekt razvoja govora koji je najmanje zastupljen u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu (3,1%), dok je u cjelovitom razvojnom programu prisutan u 10,5% programskih sadržaja u području razvoja govora i komunikacije. Ovakva pojava je vjerovatno opravdana, s obzirom da se formiranje izgovora glasova kod djece ovog uzrasta već završava, ili je pravilan izgovor već formiran. Programski sadržaji usmjereni na razvoj artikulacije i diskriminacije glasova najčešće su planirani kao *glasovno osvješćivanje* – odnosno uočavanje i prepoznavanje inicijalnih, medijalnih i finalnih glasova u riječi, raščlanjivanje riječi na glasove, vježbe riječima sličnih glasova, igre “Na slovo, na slovo” – s ciljem pripremanja djece za početno čitanje i pisanje.

8.5 Frekvencija programskih sadržaja usmjerenih na upoznavanje sa dječijom književnošću

U cjelovitom razvojnom programu 26,8% planiranih programskih sadržaja u području razvoja govora i komunikacije čini upoznavanje sa dječijom književnošću, a 20,3% u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu. Odgajatelji planiraju upoznavanje djece sa pjesmama za djecu, pričama i igrokazima. Najviše pažnje posvećeno je dječijim pjesmama, recitacijama, i učenju napamet u oba programa, što je karakteristično za tradicionalne predškolske programe. Naime, naglasak je na transmisiji znanja, jer

djece najčešće slušaju odgajatelja kako izgovara stihove pjesme, a onda i sami za njim ponavljaju, te naučenu pjesmu recitiraju pred ostalom djecom ili na priredbama za roditelje. U cjelovitom razvojnom programu djeca starije vrtičke grupe nauče 19 pjesmica (65,5%), 4 igrokaza (13,9%), slušaju 3 priče (10,4%), 2 basne (6,8%) i jednu bajku (3,4%), a u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu 8 pjesmica (61,5%) i 5 priča (38,5%). Ove podatke predstaviti ćemo pomoću Tabela 5 i 6 i Grafikona 5 i 6.

Dometi cjelovitog razvojnog programa povezani su sa vremenom koje djeca provedu u predškolskoj ustanovi. Naime, djeca u predškolskoj ustanovi borave veći dio dana, pa im u popodnevnom satima odgajatelji čitaju i pričaju priče i bajke, za što odgajatelji u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu obično nemaju vremena tokom tri sata dnevno koja djeca provedu u predškolskoj ustanovi. U cjelovitom razvojnom programu djeci se pričaju i basne, koje nisu obuhvaćene u drugom programu. Međutim, pored priča, bajki, basni, igrokaza i pjesmica, postoji i druge forme književnog izraza za djecu, kao što su: zagonetke, pitalice, poslovice, nonsensni sadržaji itd. One se uopće ne pojavljuju ni u jednom ni u drugom programu, što je ograničenje planiranog odgojno-obrazovnog rada u području razvoja govora i komunikacije.

8.6. Frekvencija programskih sadržaja usmjerenih na podsticanje verbalnog izražavanja i komunikacije kod djece

Verbalno izražavanje i komunikacija zauzimaju 17,7% planiranih programskih sadržaja u cjelovitom razvojnom programu, a 28,1% u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja. Odgajatelji planiraju podsticanje komunikacije između djece i odgajatelja, ali i djece međusobno, uz ukazivanje na značaj da djeca slušaju osobu koja govori i

da je ne prekidaju. U zavisnosti od dnevne teme i planiranih odgojnih situacija, djeca treba da usvoje i koriste različite učtive fraze. U pojedinim zadacima odgojno-obrazovnog rada naglasak se stavlja na podsticanje djece da slobodno iznose svoje mišljenje o različitim temama, da govore pred grupom djece, recitiraju pjesmice i pričaju priče. Tim zadacima postižu se dometi koji su posebno značajni u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu kao doprinos socijalizaciji djece, jer većina njih je prvi put uključena u institucionalizirani predškolski odgoj i obrazovanje.

8.7. Frekvencija programskih sadržaja usmjerenih na podsticanje govornog stvaralaštva

Govorno stvaralaštvo djece je najmanje prisutno u planiranom odgojno-obrazovnom radu cjelovitog razvojnog programa (5%), a 6,3% u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu. Njegovo podsticanje planirano je kroz opisivanje slika i ilustracija, pričanje na osnovu niza slika, dramaturgiju priča ili pjesama i igre uloga koje osmišljavaju djeca uz pomoć odgajatelja. Iz pedagoške dokumentacije uočili smo ograničenje povezano s tim što podsticanje govornog stvaralaštva nije planirano etapno kako bi se djeca postepeno uvodila u ovaj aspekt razvoja govora, nego je ono planirano u zavisnosti od dnevne teme – ako je dnevna tema pogodna za podsticanje govornog stvaralaštva djece, onda će to i biti njen cilj.

Iako smo aspekte razvoja govora posmatrali i analizirali odvojeno, oni su međusobno povezani i isprepleteni, pa su i odgajatelji u oba programa njihov razvoj planirali kroz korelaciju unutar ovog područja. Oni najčešće nisu pristupali planiranju razvoja jednog aspekta pojedinačno, niti su područje razvoja govora odvajali od ostalih područja. Takav postupak podržava stručna literatura i naglašava njegovu važnost. Dakle, razvoju govora i komunikacije treba da se

pristupi integrirano, kroz razvoj svih aspekata ličnosti djeteta i uvažavanje njegovih potreba i interesa.

Ograničenje planiranog odgojno-obrazovnog rada u svim aspektima razvoja govora jeste to što ono nije zasnovano na prethodnom ispitivanju jezičkog statusa djece. Planirani programski sadržaji prilagođeni su djetetu prosječnih sposobnosti, a princip individualizacije se u njima ne nazire. Dakle, ne postoje sadržaji i zadaci usmjereni na djecu sa nekim govornim nedostacima, niti za nadarenu djecu, iako u grupama čije smo dnevničke analizirali ima takve djece, što je i navedeno u dokumentaciji. Planiranje je često vršeno površno, što je otežavalo analizu dokumentacije i prikupljanje potrebnih podataka.

9. Zaključak

Područje razvoja govora i komunikacije je jedna cjelina koja se može posmatrati kroz pet aspekata: razvoj diskriminacije i artikulacije glasova, bogaćenje rječnika i razvoj rečenice, verbalno izražavanje i komunikacija, upoznavanje sa dječijom književnošću i govorno stvaralaštvo djece. Ovi aspekti međusobno su povezani odgojno-obrazovni rad u predškolskim ustanovama odvija se kroz korelaciju unutar ovog područja, te sa ostalim odgojno-obrazovnim područjima.

Značajna je činjenica da 50% dnevnih tema u cjelovitom razvojnom programu uključuje neke aspekte razvoja govora, a 63,8% dnevnih tema u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu. Programski sadržaji koji se odnose na artikulaciju i diskriminaciju glasova čine 10,5% ukupnih programskih sadržaja u području razvoja govora i komunikacije u cjelovitom razvojnom programu (starijoj vrtičkoj grupi), a 3,1% u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u školu. Takav podatak može se opravdati činjenicom da su pravilna artikulacija i diskriminacija glasova već formirane do polaska u školu kod većine djece, pa

se zadaci odgojno-obrazovnog rada i programski sadržaji usmjeravaju na druge aspekte razvoja govora.

Ostali aspekti razvoja govora zauzimaju nešto značajnije mjesto (programski sadržaji bogaćenja rječnika i rečenice su najfrekventniji – 40% u cjelovitom razvojnom programu, a 42,2% u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja, itd). Pošto su aspekti razvoja govora međusobno isprepleteni, često ih je teško odvojiti kao zasebne. To smo mogli primijetiti i u radnim sveskama i dnevnim priprema odgajatelja, jer se veoma istom vježbom i kroz iste sadržaje razvijaju različiti aspekti razvoja govora.

Upoznavanje sa dječijom književnošću čini 26,8% od ukupnih programskih sadržaja u cjelovitom

razvojnom programu, a 20,3% u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu. Međutim, to svelo na usvajanje recitacija, slušanje nekolicе bajki i učestvovanje u igrokazima, dok su ostali brojni sadržaji dječije književnosti zanemareni.

Pored toga, podsticanje govornog stvaralaštva djece čini samo 5% programskih sadržaja u cjelovitom razvojnom programu, a 6,3% u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu. Ovakvu pojavu u praksi trebalo bi unaprijediti, te govorno stvaralaštvo podsticati i razvijati planski i postepeno tokom cijele godine.

Ovaj rad je pokazao da područje razvoja govora i komunikacije zauzima

značajno mjesto u odgojno-obrazovnom radu sa djecom predškolskog uzrasta, te da se taj razvoj svakodnevno podstiče kroz različite programske sadržaje. U cjelovitom razvojnom programu odgajatelji imaju više vremena na raspolaganju i zbog toga mogu planirati realizaciju raznovrsnijih sadržaja. S druge strane, za djecu u programu obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja ovo je itekako značajno iskustvo, s obzirom na to da ranije nisu pohađali predškolsku ustanovu, pa im je zbog toga potrebno pružiti adekvatne podsticaje u razvoju svih aspekata govora. Da bi se to osiguralo, potrebno je izvršiti prethodno ispitivanje jezičkog statusa djece i odgojno-obrazovne postupke prilagoditi tome.

Literatura

Čudina-Obradović, M. (1996), *Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja u djece od 3. do 10. godine*, Zagreb: Školska knjiga.

Matić, R., (1982), *Metode i oblici rada na razvoju govora dece od rođenja do polaska u*

školu, Beograd: IŠRO "Privredno Finansijski Vodič".

Miljak, A. (1987), *Uloga komunikacije u razvoju govora djece predškolske dobi*, Zagreb: Školske novine.

Vasić, S. (1971), *Razvitak artikulacije kod dece na uzrastu od tri do devet godina*, Beograd: Naučna knjiga.

Vasić, S. (1981), *Govor vašeg deteta*, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke republike Srbije.

الموجز

حضور برامج تنمية النطق والتواصل في رياض الأطفال

دليلة راميتش

كان الهدف من هذه الدراسة استكشاف مدى حضور البرامج الهادفة إلى تنمية جوانب النطق ضمن البرنامج التنموي المتكامل (مجموعة الأطفال المتقدمين في رياض الأطفال) وفي البرنامج التربوي والتعليمي الإلزامي في رياض الأطفال في السنة التي تسبق الالتحاق بالمدرسة الابتدائية، مستخدمين في الدراسة طريقة تحليل الوثائق التربوية.

وقد استخدمت في الدراسة الطريقة الوصفية وطريقة المقارنة وتحليل الوثائق التربوية. كما تم استخدام تقنية تحليل الوثائق التربوية، وكانت الأداة المستخدمة هي نموذج تحليل الوثائق التربوية. وكانت العينة تتكون من ثلاثة سجلات عمل يومية وثلاثة دفاتر لعمل المرابي للبرنامج التنموي المتكامل، إضافة إلى ثلاثة سجلات عمل يومية والتحضيرات التدريسية للمرابي في البرنامج التربوي والتعليمي الإلزامي في رياض الأطفال في السنة التي تسبق الالتحاق بالمدرسة. وقد أظهرت نتائج الدراسة أن العمل التربوي والتعليمي يحتوي على كل جوانب تنمية النطق، ولكن وتيرة حضورها مختلفة.

الكلمات الرئيسية: وتيرة حضور البرامج، نمو النطق والتواصل، جوانب نمو النطق، رياض الأطفال، البرنامج التنموي المتكامل، البرنامج التربوي والتعليمي الإلزامي في رياض الأطفال في السنة التي تسبق الالتحاق بالمدرسة الابتدائية.

Summary

THE FREQUENCY OF THE PROGRAMME CONTENT IN THE FIELD OF SPEECH AND COMMUNICATION IN PRE-SCHOOL INSTITUTIONS

Delila Ramić

Aim of the research was to observe the frequency of the programme content related to development of different aspects of speech in entire development program (elder kindergarten group) as well as within the compulsory pre-school programme for children in the year prior to their enrolment to primary school, using the method of the analysis of pedagogical documentation.

In the research we used descriptive and comparative methods as well. Technique used was the technique of pedagogical documentation analysis, as an instrument we used the matrix of the analysis of pedagogical documentation. The sample comprised of three daily activity records and the teacher's preparation written by the teachers involved in the programme of compulsory pre-school education.

The results of this research indicate that all the aspects of speech development are present in upbringing and education work, however their frequency varies.

Key words: frequency of programme content, development of speech and communication, speech development aspects, pre-school institutions, the programme of compulsory pre-school education and upbringing for children in the year prior to their enrolment in primary school